

Z OTEVŘENÉHO DOPISU MINISTRU KULTURY DR. MILANU KLUSÁKOVI

Pavel Kohout

Pane ministře, tvrzení předních evropských spisovatelů, mezi nimi například Heinricha Bölla, a četných komunistů, jako je například Aragon, že se v naší zemi nesmyslně ničí plody tvůrčí práce a pronásledují jejich tvůrci, odpovídá skutečnosti. Bilance oficiální české kultury za poslední čtyři roky nemá obdoby. Poezie se scvrkla na dvě, tři jména. Nevyšlo žádné významnější prozaické dílo. Nebyla uvedena jediná hra, jež by snesla srovnání s průměrem tvorby před rokem 1969. Totéž platí prakticky o filmu. Při návštěvě výstavy v Jízdárně Pražského hradu by člověk plakal. Kdyby nevěděl, kolik vynikajících obrazů, grafik a soch našťestí čeká ve studiích na lepší časy. Ve světě reprezentuje oficiálně českou kulturu hrstka sólistů a orchestrů s okleštěným repertoárem a populární zpěváci, kteří obratně zaměnili protestsongy z roku 1968 za písně vyhovující změněným požadavkům.

Kulturní politika vašeho předchůdce skončila prokazatelně fiaskem. K hrstce umělců, kteří na svou obranu s oblibou prohlašovali, že v životě nedokázali nikomu říci „ne“, se za poslední čtyři roky připojila jenom další malá skupinka: lidé, kteří předtím neobstáli v soutěži s talentovanějšími, tací, kteří se vzdali vlastního mínění, aby mohli prostě existovat a neškodili vlastním dětem, lidé, kteří provedli okázalý veletoč, tvrdíce přitom v soukromých rozhovorech, že jako odpůrci socialismu mají právo využívat ve svůj prospěch likvidace komunistů komunisty. Členství v uměleckých svazech přináší materiální výhody, jež nemají obdoby. Po rozpuštění někdejších uměleckých svazů, jejichž představitelé byli zvoleni přímým a tajným hlasováním, vystoupila jmenovaná vedení nových mini-svazů s prohlášením, že vyvedou české umění z područí klik a zájmových mocenských skupin. Místo toho však počet aktivních umělců ve všech tvůrčích oblastech podstatně poklesl. Někteří členové tvůrčích svazů, a především jejich funkcionáři, získali monopol na uměleckou činnost a její využívání. Těží z toho, že většina umělců byla umlčena, a to je také důvod, proč se všemožně snaží tuto situaci prodloužit.

K tomu je třeba dodat, že čeští autoři byli po stovkách vyřazeni z knižkupectví, antikvariátů, veřejných i školních knihoven, takže příští čtenářská generace získá naprosto zkreslenou představu o národní literatuře.

Ve svém prvním rozhovoru před televizní obrazovkou se zástupci nových uměleckých svazů jste naznačil, že nebudete jednat s těmi, kteří „stojí na druhé straně“. Kde však je tato druhá strana, jež je mimo jakoukoli diskusi? Kdo jsou ve skutečnosti všichni ti žoldnéři v cizích službách? Kdo je vypověděl na druhý břeh a na jak dlouho? Kdo si přivlastnil právo rozhodovat o tom, kdo patří na tu či onu stranu, na základě jakých důkazů a na jak dlouho? Kdo má právo rozhodovat o tom, že někdo už nepatří na druhou stranu či že kdosi, kdo dočasně patřil „na naši stranu“, nebude časem přemístěn na stranu druhou? Kdo odhalil strašlivé spiknutí československých umělců proti socialismu a proti vlastní zemi, ne tak příliš dlouho poté, co bylo odhaleno, že spiknutí slovenského básníka Laca Novomeského proti vlasti a socialismu bylo vykonstruováno? Kdo je ten velký inkvizitor, který vydal už zmíněný seznam zakázané literatury číslo 1, jehož titul svědčí o tom, že už přemýšlí o seznamu číslo 2, 3, 4 atd.? Kdo jsou všichni ti malí inkvizitoři, kteří kvůli překladateli brání české veřejnosti seznámit se s dílem Brechtovým či hází do stoupy díla klasiků kvůli autoru předmluvy? Kdo rozhoduje o tom, že známý grafik smí vytisknout toliko padesát grafických listů, a jiný, ještě známější, toliko třicet, aby náhodou nevydělali víc než grafické bez jakékoli proslulosti? Kdo rozhoduje o tom, že jistý slavný herec smí hrát v televizi toliko negativní role, protože byl funkcionářem jednoho z rozpuštěných svazů, zatímco jiný nesmí být obsazován vůbec, přestože odmítl možnost stát se hvězdou divadelních jevišť v Německé spolkové republice a byl navíc v předválečných letech jedním ze zakladatelů protihitlerovské fronty českých a německých herců? Kdo nařizuje hercům, výtvarníkům či hudebníkům, aby přerušili styky s přáteli, kteří jsou momentálně na černé listině, nechťejí-li se na této listině octnout sami? Kdo porušuje mezinárodní smlouvy a dohody a navíc i československou ústavu nezákonnými administrativními opatřeními, jež mají okrást některé spisovatele o jejich poslední honoráře? Kdo trpí, aby známý literární historik, který strávil léta války v koncentračním táboře, byl cejchován jako nepřítel lidu svým neúspěšným kolegou, který byl jedním z mála těch, kdo se dobrovolně přihlásili ke studiu na vysoké škole v nacistickém Reichu? A kdo to tedy vlastně přemísťuje koho z jedné strany na druhou?

(...)

Uvedl jsem pouze několik příkladů, abyste si mohl udělat představu, jak žil český spisovatel ve své vlasti v posledních čtyřech letech. A takových případů jsou tucty. Týž osud sdílejí stovky umělců a tisíce vědců, lékařů, novinářů, učitelů, a mnozí jsou na tom hůř než já. Za všechny chci vzpomenout mimořádně nadaného vědeckého pracovníka, jehož jsem

znal od mládí a který býval předsedou jedné ze stranických organizací v Ústavu pro jaderný výzkum. Zlomili ho tak, že strávil dva roky na psychiatrické klinice a v březnu 1973 se oběsil. Při psaní tohoto dopisu myslím především na tohoto svého přítele.

A za takových podmínek si váš předchůdce troufal prohlásit v televizi 28. ledna 1973, že „situace v oblasti kultury je normální“. Opak je však pravdou. Zcela nenormální situace trvá už pět let a východisko není nikde v dohledu.

Každá společnost se snaží vrátit do občanského života odsouzené zločince. Jak je však možné vyloučit ze společnosti velkou část národní inteligence, jejíž jedinou „vinou“ je, že zastává názory, o jejichž správnosti rozhodne v každém případě teprve budoucnost? Nemáme snad právo ptát se po pěti letech – jež jsou zatraceně dlouhým obdobím v lidském životě a bývají jako trest ukládány soudem jen za vážné a dokázané zločiny – jak dlouho má tohle všechno ještě trvat?

Národní kultura má svoje zvláštní zákony. Terorizovaná společnost se špatně hodí pro psaní, malování, komponování či hraní divadla, a to i v případě, že máte svolení tuto činnost provozovat. S jak špatným svědomím musí pracovat lidé, kteří si stále více uvědomují, že mezi jejich míněním a míněním těch, kteří byli vykázáni ze společnosti, neexistuje vlastně žádný závažnější rozdíl? Jenom podvodníci a cynikové věří tomu, že stipendia, odměny a zahraniční zájezdy povedou ke vzniku nové umělecké generace, která prostě nastoupí na místo těch, kteří byli odepsáni. Jak lze očekávat angažovaná díla od lidí, kteří vidí na vlastní oči, co potkalo jejich angažované předchůdce...?

Dlouho jsem věřil, že nová společnost nedovolí, aby umělci umírali s tím, že jim bylo ukřivděno. Mýlil jsem se. A vlastně ani nevím, koho je mi víc líto, zda přítele, který zemřel, zasypávan úražkami, aniž spisovatelská organizace považovala za nutné vyvěsit černý prapor, či bývalých přátel, kteří zemřeli, ověšeni medailemi a tituly za to, že pomohli umlčet stejně nadané dávné kolegy a soudruhy.

To všechno je tragické. A tím politováníhodnější, čím déle to trvá, tím smutnější, že už nejde o důsledky třídního konfliktu, ale o plody zcela nadtřídní závisti a nenávisť jednotlivců pokoušejících se přizpůsobit společnost vlastnímu obrazu a nahradit hrubou mocí nedostatek talentu a intelektu.

Píši tento dopis v době, kdy stojíme před konferencí o evropské bezpečnosti. Snad se smím domnívat, že tato konference je i výsledkem mého úsilí, stejně jako úsilí tolika českých spisovatelů, novinářů, vědců a politiků, kteří byli vždy znovu a znovu vyháněni „na druhou stranu“. Na ně

na všechny myslím – a také na ty, kterým vrazili do úst roubík – když se pokouším formulovat, co by mělo ovlivňovat myšlení státníků o této konferenci a uvažování konference o státnících. Spolupráci a bezpečnost v Evropě mohou nabízet a zaručit jenom ti, kteří nabízejí a zaručují spolupráci a bezpečnost především svým vlastním občanům.

(datováno 1973; *Listy* (Řím) 4, 1974, č. 1, únor, s. 25–26)

POZNÁMKY O STATEČNOSTI

Ludvík Vaculík

Přemýšlím někdy, jsem-li už dostatečně vospělý pro vězení. Mám z něho strach. Každý člověk, když doroste do občanského věku, měl by se s touto otázkou vyrovnat. Buď má jednat tak, aby nemusel na vězení pomyslet, nebo si musí uvážit, co mu stojí za takové riziko. Je zlé být zavřen za věc, která za dobu kratší nežli trest už nikoho nevzrušuje. Myslím, že to se například stalo těm, co byli zavřeni za letáky před volbami v roce 1972. Proto mě velmi zaujal i povzbudil vzkaz Jiřího Müllera z vězení, že lidé venku mají jednat účelně a tak, aby se nedali zavřít.

Něco jiného je, když zavrou člověka, který z toho už má rozum, než když se spíš nešťastnou náhodou dostane do vězení člověk mladý, sotva odrostlý ženskému prsu. Žasl jsem nad osudem například Karla Pecky, jenž v uranových dolech probendil mládí. Sesbírat takto rozbitý život a dát mu účel, cenu a úroveň považuju za statečnost, jaká jistě nestála před počátkem jeho vězeňské kariéry. Normální, i poměrně mírný člověk, když začne špatně třeba jenom šachovou partii, má chuť rozmetat figurky. A to šachovou partii je prosím možno začít příště jinak! Život ne.

Pokoušet jenom vězení není ještě žádné dílo, jakož vůbec není dobré, když ve sporu dvou stran jedna vyprovokuje druhou ke kroku, který se nedá odvolat bez ztráty cti, prestiže či autority. Tím se poměry jediné o třídu zhorší. Člověk potlačující názory druhých je pouhý cenzor; cenzor, jenž byl odporem proti cenzuře doveden k zavírání lidí, je už diktátor;